

Poznań, 22 września 2019 r.

dr hab. prof. UAM Ingeborga Beszterda
Uniwersytet im. A.Mickiewicza

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgra Ryszarda Wyleciola

pt.

Preposizione nel contesto del verbo andare.

Variazione delle forme in chiave cognitiva.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska liczy 141 str., składa się z 4 rozdziałów poprzedzonych syntetycznym wstępem (str.1-5), w którym Autor prezentuje cel i przedmiot zamierzonych badań, hipotezę badawczą oraz przyjętą metodologię. Rozprawę zamyka zakończenie (str.132-141), wykaz źródeł bibliograficznych w 4 językach (angielskim, polskim, włoskim i francuskim) oraz streszczenie w języku polskim i angielskim. Bibliografia jest dość skromna, liczy bowiem zaledwie 108 pozycji, z czego większa część opublikowana przed 2000 rokiem, niektóre źródła pochodzą nawet z lat '70 i '80 ubiegłego wieku. Biorąc pod uwagę skalę zainteresowania językoznawstwem kognitywnym, może nieco dziwić niezbyt liczna reprezentacja prac wydanych w ciągu ostatnich 20 lat.

Rozprawa, jak to już sygnalizuje tytuł, wpisuje się w nurt badań kognitywnych, ze szczególnym uwzględnieniem metodologii zaproponowanej przez Ronalda Langackera w ramach założeń gramatyki kognitywnej. Istotnie, na str. 4 Doktorant podkreśla, iż: „Il punto di riferimento per tutta l'indagine è la grammatica cognitiva di R.Langacker”. Warto zwrócić uwagę, iż zdaniem badaczy reprezentujących to podejście „Gramatyka kognitywna dostarcza badaczowi narzędzi umożliwiających dogłębną analizę nieznanych dotychczas obszarów semantycznej struktury wyrazu, które nigdy wcześniej nie były przedmiotem badań ze względu na brak skutecznych metod opisu. Precyzyjna metodologia analizy kognitywnej pozwala na opisywanie języka na takim poziomie abstrakcyjności, który najpełniej

odzwierciedla całą złożoność procesów myślowych człowieka oraz struktury jego systemu konceptualnego”(Wojciechowska 2008:23).

A zatem, jak można przypuszczać, Doktorant podjął pewnego rodzaju wyzwanie, a mianowicie wykazanie skuteczności metody analizy kognitywnej, w ramach gramatyki kognitywnej Ronalda Langackera, w przeprowadzeniu zamierzonych badań.

Głównym celem rozprawy jest analiza włoskich przyimków prostych występujących z czasownikiem *andare* ze szczególnym uwzględnieniem procesu obrazowania, który odnosi się m.in. do profilowania i relacji TR-LM. Przy tej okazji warto nadmienić, że spośród wielu badań poświęconych różnym aspektom języka w ujęciu kognitywnym, poczesne miejsce zajmują właśnie przyimki. Przy czym najczęściej bywa stosowana metoda analizy semantycznej przyimków odwołująca się do schematów wyobrażeniowych (cfr. Talmy 1983; Lakoff 1987; Taylor 1989; Vandeloise 1990). Przybylska (2002:94) tak tłumaczy to zainteresowanie:”[...] na przykładzie przyimków można najlepiej przedstawić sposób organizacji struktury gramatycznej danego języka oraz jego struktury konceptualnej w kategoriach uniwersalnej opozycji pomiędzy tzw. figurą a tłem, której szczególnym przypadkiem jest rozróżnienie trajektora i landmarka. Ponadto przyimki są wyjściowo definiowane w domenie trójwymiarowej przestrzeni fizycznej, a przestrzeń stanowi jedną z najważniejszych tzw. domen bazowych, których opis jest pierwszym krokiem na drodze do odtworzenia struktury całej ludzkiej konceptualizacji”. Warto też zwrócić uwagę, iż postrzegana przez człowieka przestrzeń ma charakter relatywistyczny. Porządek przestrzenny opiera się zawsze na ustalaniu relacji pomiędzy co najmniej dwoma wyodrębnionymi w niej obiektami (lub wycinkami przestrzeni). Elementami relacji są dwa byty przestrzenne konceptualizowane odpowiednio jako trajektor TR i landmark LM [Przybylska 2002:117].

A zatem, opierając się na powyższych przesłankach, Autor podjął się zadania sprawdzenia czy konceptualizacja landmarka może mieć decydujący wpływ na wybór określonego przyimka w obrębie struktury [TR+AND+PREP+LM]. Na tym polega też oryginalność przyjętej metody, gdyż prowadzone analizy nie koncentrują się na semantycznych aspektach lokatywnych włoskich przyimków, lecz uwaga Doktoranta skupia się na relacjach przestrzennych pomiędzy TR i LM wyrażanych przez przyimki. Relacje te mają charakter dynamiczny, z uwagi na to, iż trajektor w postaci czasownika *andare* porusza się względem LM. W oparciu o koncepcje semantyczne Jackendoffa w badaniach Doktoranta przyjęte zostały struktury konceptualne (ok. 40) oznaczane w notacji jako np. DROGA, SPOSÓB, CEL itp. W rozprawie zostały przyjęte ponadto założenia zaproponowane przez K.Kwapisz-Osadnik (2017:136) „1) przyimek, jako kategoria relacyjna

odtwarza w zdaniu relację trajektor-landmark, 2) za prototypowe uznaje się użycie lokatywne oparte na schemacie przedkonceptualnym POJEMNIK, 3) uporządkowanie trajektora i landmarka niekoniecznie odpowiada kolejności postrzeżonych elementów: element po przyimku może być punktem wyjścia do percepcji sceny, 4) różnice w wyborze przyimków wyrażają różne sposoby konceptualizacji tego samego fragmentu rzeczywistości, 5) istnieją asemantyczne użycia przyimków, na co wskazują preferencje użytkowników, 6) każdy przyimek posiada swój inwariant semantyczny”.

Nie będę referować przebiegu analiz, gdyż Doktorant uczynił to już dość wyczerpująco w rozprawie. Chciałabym jednakże poprosić Autora o doprecyzowanie konceptualizacji sceny wyrażonej strukturą *andare a caccia vs andare a cacciare*. W pierwszym przykładzie landmark jest uznany jako LOCATIVO DI ATTIVITÀ zgodnie z przyjętą przez Autora definicją (str.80): „Il termine *caccia* si riferisce al luogo in cui si svolge l'attività di cattura o di uccisione di animali selvatici mediante l'uso di strumenti tecnici idonei, e in particolare di armi”. Biorąc pod uwagę, iż wg założeń kognitywizmu „Świat nie jest dla nas jakąś obiektywną rzeczywistością [...], jest ukształtowany w wyniku podejmowanego przez nas procesu kategoryzacji, czyli przez sposób postrzegania, wiedzę, postawy – krótko mówiąc, przez nasze ludzkie doświadczenie (Tabakowska 2001:33), moim zdaniem, wyrażenie *andare a caccia* ma szerszy zasięg semantyczny niż *andare a cacciare*, gdzie konceptualizowana jest scena zabijania zwierząt. W pierwszym przypadku, czyli *andare a caccia*, kategoria pojęciowa „caccia” mogłaby odwoływać się do całego szeregu działań, tradycji, zwyczajów związanych z polowaniem, np. gotowanie grochówki, przygotowania do nagonki, granie na rogu na znak symbolicznego pożegnania ubitego zwierza, itp. Tak więc, moim skromnym zdaniem, definicja landmarka jako LOCATIVO DI ATTIVITÀ może być niewystarczająca.

Nasuwa mi się też uwaga nieco innej natury. Otóż na str. 80 Autor przytacza pary wyrażeń zawierających przyimek „a”, gdzie landmark raz przyjmuje formę rzeczownika, a raz czasownika w bezokoliczniku. Prosiłabym o ustosunkowanie się do wyrażeń (*nota bene* o bardzo niskiej frekwencji) *andare a ginnastica vs andare a ginnasticarsi*. Czy Autor jest przekonany, że powinny znaleźć się w rozprawie? Podobna wątpliwość nasuwa się w odniesieniu do wyrażenia *andare in breve* (2 wystąpienia), *andare in contrario* (1 wystąpienie). Może jednak wyrażenia o niskiej frekwencyjności występowania warto było pominąć? Wyekscerpowane jednostki z korpusu powinny jednak podlegać selekcji przez człowieka.

Pragnę nadmienić, iż powyższe uwagi nie mają charakteru zarzutów i w żadnym razie nie umniejszają wartości rozprawy; stanowią raczej zaproszenie do dyskusji, a w trakcie obrony rozprawy okazja ku temu jest znakomita.

Tymczasem, warto podkreślić, iż Doktorant solidnie i rzetelnie przygotował podstawy teoretyczne do realizacji swego zamierzenia, dzięki czemu otrzymaliśmy spójny i klarowny wywód. Pierwszy rozdział został poświęcony rozważaniom na temat kategorii przyimka wg ważniejszych metodologii badawczych, np. strukturalizmu, gramatyki generatywno-transformacyjnej, gramatyki o podstawach semantycznych S. Karolaka, językowego obrazu świata oraz w ujęciu kognitywnym.

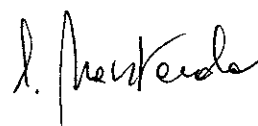
W drugim rozdziale znajdujemy obszerną prezentację założeń językoznawstwa kognitywnego, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki dotyczącej profilowania i relacji TR i LM, jako narzędzi do analizy przyimków. Z uwagi na to, iż jednym z założeń językoznawstwa kognitywnego jest frekwencja występowania określonych struktur, część analityczna rozprawy oparta została na danych korpusowych, których szczegółowy opis został zawarty w rozdziale 3.

Kolejny rozdział koncentruje się wokół zagadnień związanych z analizą wybranych przyimków prostych: a, in, da, con, per, su, di, tra, fra. Jeśli chodzi o przyjętą kolejność badanych przyimków miałabym pytanie do Doktoranta, czy kierował się jakimś konkretnym kryterium, czy też kolejność jest przypadkowa. Biorąc pod uwagę inny status przyimków a, di, da w stosunku do pozostałych, może umieszczenie ich w bezpośrednim sąsiedztwie pozwoliłoby łatwiej wysledzić jakieś podobieństwa czy różnice w funkcjonowaniu w obrębie analizowanej struktury?

To tylko uwaga na marginesie, bowiem nie sposób nie docenić sumienności Doktoranta w prowadzeniu badań. Każdy przyimek został poddany rzetelnej analizie, popartej ponadto ilustracjami w formie schematów obrazujących relacje pomiędzy TR a LM w ramach przyjętych konceptualizacji. Ciekawym zabiegiem jest także przeprowadzenie analiz kontrastywnych konceptualizacji landmarka w zależności od przyjętej struktury, np. [TR+AND+A+LM DI ATTIVITÀ] i [TR+AND+IN+LM DI ATTIVITÀ]. Oznacza to, iż Doktorant nie ograniczył się li tylko do wyszukania i opisu badanych zjawisk, ale pokusił się także o ich twórczą interpretację. Pan mgr Wylecioł wykazał się dogłębną znajomością omawianej problematyki, z łatwością porusza się na gruncie założeń wybranej metodologii. Na uwagę zasługuje samodzielność sądów Doktoranta i konsekwencja z jaką realizuje założenia podjętych badań. Rozprawa, z uwagi na obraną tematykę oraz przyjętą

metodologię, stanowi nowatorski i cenny wkład Doktoranta w rozwój badań nad kognitywną teorią języka w zakresie włoskich przyimków prostych.

Stwierdzam zatem, iż rozprawa mgra Ryszarda Wylecioła „Preposizione nel contesto del verbo andare. Variazione delle forme in chiave cognitiva” spełnia warunki określone w art. 13.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zmianami) tj. „*rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej*” oraz wnioskuję o dopuszczenie Pana Ryszarda Wylecioła do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ingeborga Beszterda